

Дорога за хмари

Олесь Гончар

Це — там, високо в горах, у царстві скель і могутніх правічних лісів...

На кам'янистому схилі, в зеленій гущавині дерев, ледь видніється лісницька хата з гнучкою радіощоглою на ній. Від хати по крутизні в'ється стежечка вниз до потоку. Щоранку спускається нею босоніж чорняве смугле дівча років десяти. Тримавши глека в руці, легко стрибає з брили на брилу, озираючи вранішній світ дикувато-ясними оченятами, усміхаючись назустріч горам, небу і сонцю.

Це — Нателла, юна лісницька донька.

Поблискує глек у загорілій худенькій руці, шерхоче під ногами теплий, приємний камінь...

Шумить, вирує внизу потік. Скільки пам'ятає себе Нателла, все вона чує цей шум. Ласкавий, милозвучний, мов колискова пісня, він її заколисує вечорами, і він же першим будить Нателлу вранці, м'яко вплітаючись у розкіш дитячих снів, у ту солодку ранкову напівдрімоту, коли не одразу його і впізнаєш: чи то потік, чи, може, дощ шумить за вікном...

Чим ближче потік, тим гучніше, майже з видзвоном, вишумовує він з-поміж каміння дівчинці назустріч, немов збадьорений її приходом, немов радий погомоніти з нею.

— Здрастуй, потічку!

І потік усміхається їй мигтінням в'юнкої течії та білосніжною кучугурою шумовиння, що росте й росте у вирі під водоспадом.

Вилискують брили, оброслі зеленим бархатом водяних мохів, розпускається лілейно-білим шумовинням потік, виграючи на сонці... Знає він, що зранку любить Нателла побавитися з ним. Ось вона, присівши на камені, опустить руку в джерельно-чисту, холодну течію, поніжить трохи її, потім умиється, пригорщами хлюпаючи гірську лоскотливу воду собі в обличчя, а тоді вже сяде погрітись на камені, старанно заплітаючи свої вогкенькі блискучі кіски.

Невтомний потік цілий ранок гомонітиме з нею, бо кому ж тут іншому з нею гомоніти під час її довгих літніх канікул? Татко ще до схід сонця пішов у обхід, бродить десь зараз по кряжах під самим небом з рушницею на плечі. В його відсутність Нателла стає тут повновладною хазяйкою всього: і рубленої хати, і ясного потоку, і вкритих лісами гір, що звідусіль обступають улоговину. Сама-самісінька на всю величезну улоговину, в якій могло б розміститись чимале містечко. Але Нателлі не страшно, вона вже звикла. Кожен кущик тут їй знайомий, кожен струмок дзюркотить із-під скелі привітно... Багато струмків дзюркотять по-різному, і воду кожного з них Нателла вгадає на смак.

Всю численну сім'ю струмків вбирає в себе оцей могутній бурхливий потік, що мчить звисока, десь із-за хмар. Нателлі там ще не доводилось бувати, хоча хмари для

неї не такі вже далекі й недосяжні, якими вони здаються дітям долин та підгірських селищ. Життя хмар проходить на очах у Нателли, вони кочують майже нарівні з хатиною лісника. В дощові дні хмари димують над самою улоговиною, звисаючи вогкими, сивими пасмами на вершинах сусідніх скель, чіпляючись за верхи сосон на найближчому перевалі. Нещадно скубують, шматують їх там вітри, що завжди ходять верхами, не засягаючи в низькоділ.

— Татку, поведи мене вище, на перевал,— не раз уже просила Нателла.— Я хочу зблизька побачити ті місця, де б'ються хмари з вітрами...

І татко обіцяє згодом' прорубати стежку на перевал і повести її туди. А поки що в час негоди Нателлі доводиться сидіти нишком у своїй хатині, де опівдні вже стає темно від густих хмар, що пропливають за вікном, і де від ударів грому здригаються рублені стіни, всуціль обвішані випиляними дисками — взірцями дерев підвладного таткові лісництва. Ревуть, б'ються в горах грізні стихії, стугоняють над Нателлою вікові дерева, і з острахом тягнеться до столу дитяча рука, щоб вимкнути приймач, переповнений шумом, тріском та свистом — відгомоном страшного побоїща, що бушує десь зовсім поруч, на перевалі.

Дороги звідси на перевал нема. Звідси взагалі нікуди нема доріг, є лише вузька, ледь помітна стежечка понад потоком униз, в далеку долину, де живуть дядя Леван та тьотя Етері. Під час навчання в школі Нателла живе там, у дяді Левана, а до татка їздить тільки в гості — верхи на коні або на ішаку. Бо тільки так — верхи — можна добутися сюди, в лісникове підхмар'я. Щоб спуститися в долину, треба день, а щоб піднятися звідти, треба і два. Звісно, машиною було б набагато швидше, але яка це машина пройде в гори козиною стежечкою, вузьким карнизом понад урвищами, де навіть ішак, ступаючи обережно, щомиті ризикує зірватись?

Рідко бувають тут люди. З'явиться часом нав'ючений дядя Леван, забреде хто-небудь з мисливців або пройдуть незнайомі юнаки, виміряючи гори якимись дивовижними інструментами... Минулого літа забрались сюди навіть столичні піонери — юні натуралісти з рюкзаками за плечима, з палицями в руках. Вони збирали в горах взірці мінералів та рідкісні лікарські рослини, і Нателла охоче допомагала їм у цьому.

Потім одного разу біля потоку поставили зелений намет геологи. Ці затримались тут найдовше. Старшою серед геологів була Ніна Федорівна, з нею Нателла швидко здружилася, навіть спала разом з нею в наметі. Ніну Федорівну найбільше цікавили гірські джерела, і юна лісничиха з радістю водила її від джерела до джерела, гостинно показуючи їй своє гірське господарство. Особливо сподобалось геологам Оленяче джерело. Вже збираючись в долину, Ніна Федорівна набрала з нього води повну пляшку, обклеїла її етикеткою і вклала в рюкзак, наче якийсь скарб.

Усі в долину — і піонери з колекціями, і геологи з пробами... Часто їх згадує Нателла. Може, прийдуть і цього літа, може, пробираються уже десь стежечкою понад потоком? Але ніхто не йде, не чути людських голосів... Лише потік шумить своїм рівним, монотонним шумом.

Світить із-за кам'яних шпилів сонце, зеленіють гори, джерельною свіжістю дихає

вода. Гарно тут, але там, у долині, краще. Оцей потік там розлився рікою, що тече між суцільними колгоспними садами та виноградниками...

На виноградниках зараз веселий гомін, біля річки в цей час галасує малеча... Увечері на вулицях людно, катаються на велосипедах, в клубі пускають кіно. Якби оце Нателлі літак хоч маленький, вона щосвята літала б туди з татком. Бескеття літакові не перепона, бездоріжжя не страшне, все небо йому — дорога...

Коли вже надто заскучає Нателла за долинним своїм товариством, за ріднею, вчителями та шкільними подругами, то подає їм звідси якусь звістку про себе. Різні є способи для цього. Можна пустити на воду паперового кораблика, а якщо немає під рукою паперу, то можна посилати в долину просто живі зелені листи. Добрий потік і в цьому охоче допомагає Нателлі, править їй за листоношу. Кине дівча на воду снопик гірської ожини чи рододендрона:

— Пливи!

І течія жваво підхопить, пригорне і радісно помчить униз, неначе вправний моторний гонець... Ні ожина, ні рододендрони не ростуть унизу, на колгоспних плантаціях, і якщо тамтешня дітвора піймає на річці рідкісну гіллячку, то одразу догадається:

— Це — від Нателли!

— Це звідти, з-під хмар!..

* * *

Одного разу Нателлу розбудив віддалений дужий гуркіт, схожий на грім. Але це не могло бути громом, бо небо було чисте, і до того ж прогуркотіло десь унизу, в лунко ошумленій потоком ущелині, а не вище, за перевалом, де все літо живуть громи.

Що б це могло бути?

Вихопившись на найближчу скелю, Нателла стала зірко дивитися вниз. Ні хмари ніде, ні диму. Вилюють гори, спокійно дрімують на сонці ліси. Пусто, безлюдно в ущелині. Лише шум потоку порушує споконвічну тишу гір.

Може, то їй почулось? Чи, може, де-небудь обвалилася скеля, підмита потоком?

Але незабаром ще дужчий гуркіт розкотився вниз, в межигір'ї.

— Татку! — тривожно обернулась Нателла до батька, почувши знайоме його насвистування десь угорі.— Ти чуєш, татку? Загриміло, неначе грім!

Татко вийшов із-за дерев у своєму гірському капелюсі, в чорній розстебнутій гімнастерці, з рушницею на плечі. Втоплений після обходу, повільно спускається по камінню, усміхаючись до Нателли спітнілим, зашкетиненим, кілька днів не голеним обличчям.

— Тебе налякав той гуркіт, Нателло?

— Я не злякалась, а тільки дивно... І небо чисте, і грім гуркоче...

— То хороший грім, донечко... То каміння рвуть, дорогу будують.

Будують дорогу! Нателла радісно заплескала в долоні, кинулась батькові в обійми.

— Справжню, широку, татку? І аж сюди ходитимуть машини?

— І сюди, і вище, за перевал... Тоді вже я зможу показати тобі, де вітри з хмарами

воюють...

— А що там далі, за перевалом?

— За перевалом іще перевал... Набагато вищий за наш... А далі знову долини й міста.

Незнайомі долини й міста... І туди Нателлі теж буде відкрита дорога... Як це чудово!

З кожним днем гуркіт ставав гулкішим, розкочувався в горах переможною могутньою луною. Кожен новий вибух Нателла зустрічала з завмиранням серця: ще ближче дорога!

І ось, нарешті, настало довгождане свято: в улоговині з'явилися й самі будівники. Були вони всі молоді, загорілі, густо запорошені сірою кам'янистою пилюкою подоланих скель. Схожі були на справжніх фронтових бійців, хоча в руках у них були замість автоматів кайла, а замість коней були їм гуркітливі потужні машини.

Всюди стало одразу гомінко, весело, людно,— здавалось, юнаки всієї країни будують Нателлі дорогу.

Увечері будівники напнули біля потоку намети і, поскидавши пропітнілі сорочки, на яких білими розводами повиступала сіль,— заходилися вмиватись. Нателла, чим тільки могла, допомагала їм. Розшарівшись, показувала, з якого каменя зручніше буде вмиватись, похапцем збирала паліччя для вогнища, водила кухарів з відрами до своїх джерел.

— Оцієї наберіть... Оце найсмачніша!

Потім, радісна, збуджена, сиділа в колі будівників біля багаття, і з нею вів розмову літній статечний інженер-дорожник.

— А тепер розкажи нам, Нателло,— усміхаючись, говорив інженер,— як ти відкрила Оленяче джерело?

Дівча зайшлося рум'янцем.

— Хіба то я... Олень сам відкрив його, а я лише помітила. Він, видно, хворий був, той олень, а може, поранений, бо коли ми вперше зустрілися з ним біля джерела, то він аж спотикався і навіть втекти б не міг...

— І ти його не зачепила?

— Нащо чіпати... Мені жаль було його... Йому ж боліло... А згодом він, мабуть, уже звик до мене, перестав полохатись. Часто спускався з гір до свого джерела і пив, пив... Я догадалась, що то він лікує себе тією водою, бо іншої не п'є, а все одну...

— І вилікувався?

— Мабуть... Бо щодень ставав прудкішим, і коли я востаннє зустріла його, то він уже майнув у гори, мов вітер!

— А знаєш, дівчино, як тепер буде зватись ця вода?

— А як?

— "Нателла".

— Чому... "Нателла"?

— Твоїм іменем геологи назвали... Адже ти першою відкрила джерело, показала їм

оленячу воду... Може б, дочко, ще й дороги сюди не було, якби не оце твоє відкриття... А тепер ось виросте тут незабаром завод мінеральних вод, і піде "Нателла" по всій країні!..

Аж ніяково, аж страшноувато стало Нателлі, що вона своїм маленьким відкриттям якось наче впливала на долю дороги. Вона навіть не підозрювала, що, показуючи геологам ясні, веселі свої струмки, завдасть стільки клопоту оцим незнайомим людям... І в той же час їй було приємно й радісно, що оленяча вода піде тепер по всій країні, несучи людям силу й здоров'я, щоб не вмирили вони такими молодими, якою вмерла її мама... Ледь пам'ятає її Нателла, бачить, мов крізь хмару... Як жаль, що не знала вона тоді про цілющу оленячу воду, може, врятувала б маму, може, була б вона жива ще й зараз... Хай же буде усім на радість її джерело, хай будуть усі здоровими та прудкими, як той олень...

— Хіба ви тільки сюди, до джерела дорогу будете? — запитала Нателла, підкладаючи у вогонь галуззя.— Далі хіба вже й не буде?

— Буде й далі,— відповів інженер, в задумі задивившись на гори, крізь які мусила пролягти його траса.— Там теж нас ждуть отакі дівчатка із своїми відкриттями...

— Думаєш, ти вище всіх забралась? — жваво звернувся до Нателли веснянкуватий хлопчина в тубетейці.— Там у нас в такі селища, куди тільки козині стежки ведуть... Отим як бути?

— А повітря, а сонце яке там! — захоплено промовив один з будівників, з виду справжній горець: сухий, смагляватий.— Вічно світить! Піонерські табори можна буде відкрити...

— Та найперше — здравниця. Високогірну здравницю для шахтарів збудуєм...

Немов казкарів, слухала Нателла цих людей, щодалі більше розгорялись ясні оченята... Ця дорога уявлялась їй якимось чудом, дорогою щастя. Всім потрібна широка ця дорога, всі її чекають! Колгоспники повезуть по ній плоди своїх садів, від Оленячого джерела піде в ящиках, в мільйонах пляшок цілюща вода "Нателла", а десь там, у захмарній високості, в краю вічного сонця, виросте високогірна шахтарська здравниця...

— А як назвете здравницю?

Шляховики весело переглянулись.

— "Храм сонця"... Подобається?

Нателла сором'язливо посміхнулась:

— Храм сонця... Гарно.

Помовчавши трохи, запитала:

— Татко казав, що там, далеко за перевалами, знову долини й міста.

— Квітучі долини й білі приморські міста... І коли ти виростеш, Нателло, то поїдеш туди нашою трасою вчитися в інститут. Згадаєш тоді нас?

Задумалось дівча.

— Згадаю...

Вечірній туман засивів над потоком, сутінки густішали по ущелинах.

Незабаром до вогнища прийшов татко, підтягнутий, причепурений, у начищених фронтових медалях, з бурдюком вина під пахвою. Татка прихід довгожданих будівників аж наче відмолодив. Він ніби знову відчув себе солдатом, опинився в знайомому, рідному середовищі. І хоча, крім смуглявих, чорнявих горців, були тут і русяві, і зовсім біляві юнаки, і хоча у вимові багатьох, у їхніх жартах і навіть у сміхові чулося, що далеко не всі вони виростили в горах, але коли заходила мова про Сталінград або Український чи Білоруський фронти, то всі вони чудово розумілися між собою.

Вечеряли біля вогнища гуртом.

Повний місяць вплив над перевалом і освітив чашу міжгір'я спокійним, величавим сяйвом. Гігантські тіні таємничо затиснулись в ущелині, над водою засріблвся туман; зблищало громаддя машин, що, зупинені, ночували на дорозі, заграли скелі до місяця скалками мінералів.

Палахкотіло вогнище: вечірньою свіжістю тягло від потоку.

— Місяць який тут, у горах, чистий,— замріяно промовив інженер, злігши на гранітну брилу.— Звідси ясно бачиш, що місяць — це куля, мертва планета... І наче зовсім до нього недалеко, а відстань...

Добродушний велетень-механік у комбінезоні, допивши келих, весело махнув ним угору:

— Шкода, нічого на дні не залишилося: до самого світила дохлюпнув би!

І, передавши келиха сусідові, механік могутнім баритоном заспівав незнайому для Нателли пісню, що, хоч і була незнайомою, проте підхоплена багатьма голосами, росла вже в цьому колі, як рідна, легко і вільно входячи в дитяче відкрите серце. Схвильована, заслухалась Нателла, забуваючи про все.

Розлого, широко ллється пісенна ріка, еднаючись з мелодійним рокотом потоку. Причаїлися гори, повиті місячним сяйвом, заворожені красою роздольних, ніколи не бачених степів, що ними дихала пісня.

Потім чиясь дужа, схожа на таткову, рука ласкаво погладила Нателлу, і дівчинка почула над собою лагідний, задумливий голос, що звертався до татка незвично, по-фронтовому:

— Славну маєш донечку, товариш старшина... В мене дома теж така, ясноока, моторна... Листа вчора одержав...

— Єдина моя хазяйка,— з журливою гордістю відповів татко.— Тільки скучає тут сама, довгими здаються канікули...

— Тепер не скучатиме... Щодня можна буде їздити в долину. Хочеш, Нателло, машиною прокатаємо тебе завтра по новій дорозі?

Нателла, прояснівши, глянула на татка: чи дозволить?

— А чого ж: поїдь, провідай дядю Левана.

Машиною по новій дорозі!.. І ще чарівнішими стали для неї після цього пісні біля вогнища, і гори, повиті сяйвом, і крем'янистий свіжий блиск траси, що, звиваючись карнизом, зникала десь унизу.

* * *

Поїхала Нателла в гості на день та й мусила залишитись в долині надовго. Не пустила її тьотя Етері: в горах розбушувались грози, зайшли страшні о цій порі літа зливи. Розбухлий, сердитий потік, ревучи, гнав звідти в долину важку каламуть і вивернуті з корінням дерева.

День за днем клубилися над горами хмари, кресали блискавиці і дрижали в долинах шибки від гуркоту гогітливих гірських громів. Лише коли тучі розсіялись і знову виглянуло сонце, дядя Леван вивів Нателлу на шлях і посадив у попутну машину будівників траси.

Шофер був знайомий, зустрів Нателлу привітно, і дівча незабаром дізналося від нього про всі гірські новини.

— Татко твій живий і здоровий, він не такі грози бачив,— весело розповідав шофер,— а дорогу місцями було таки понівечило... Каміння накидало, місток на повороті збило... Ну, тепер порядок...

Нателла й сама бачила, що тут робилося. Там, де потік вужчав, на водопадах громадився, їжився бурелом, гори пообпливали на дорогу мулом та камінням.

Довгов'язий шофер раз у раз, зіскочивши з машини, весело брався відкидати гостре каміння, зіштовхнув його з дороги в провалля.

— А як же ви там рятувались від зливи? — дивувалось дівча.— В наметах пересиджували?

— Ні, дівчино, ми не дуже цей час сиділи,— загадково посміхнувся шофер.— Та ось ти сама переконаєшся...

І, доїхавши до місця, Нателла переконалася: жодного намету не було над потоком, не було в улоговині машин, не було й будівників.

Готова, вже впорядкована дорога, обігнувши скелю, зникала десь у горах за перевалом, до блиску викупаним зливами, повитим на верхах серпанками вогких розсіяних хмар.

— Бувайте здорові, громадяночко,— відкриваючи дверцята кабінки, жартівливо промовив шофер.— Ваш квиток до цієї зупинки.

— А... А де ж... усі ваші?

— Ми там,— махнув шофер рукою вгору, на перевал.— Привіт велиш передати? Наші тебе там часто згадують.

Нателла розгублено стояла з корзинкою обіч дороги, радісна й засмучена. Нема нікого. Уже десь там, високо-високо... Якби могла догукнути до них, подякувати за цю чудову дорогу, що вони залишили їй у подарунок.

— Передайте привіт,— промовила тихо, схвильовано.— Усім...

— Неодмінно,— саяннув усмішкою шофер.— Ну, щаслива рости!

Важко рушила машина, зникла за поворотом. Зосталися тільки гори, святково зелені після злив, та небо незвичайної рідкісної синяви, та свіжовирубана попід скелями траса.

День за днем потекло життя. Але дивно тепер почувала себе лісникова донька.

Гори наче розступилися, світ наче поширшав. Будівництво тривало, однак гуркіт

перемістився: то гуркотіло цілими днямидесь нижче лісної оселі, а тепер гриміло все далі в горах, усе вище.

Не забули будівники про юну свою товаришку. Не раз, коли Нателла вмивалася вранці над потоком, бистра течія приносила їй привіти звідтіля, з-за хмар... Чудесні були ці привіти! Несло то гілку рододендрона, то цупкий вінок з якихось дивовижних трав та альпійських квітів, досі не бачених нею, таких, що цвітуть лише там, високо в горах, у понадхмар'ї, де не буває й туманів, де сонце світить вічно.